

1941

4767 1137

ԴՊՐՈՑԱՍԻՐԱՑ-ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

— Միացեալ ի 1 Յունուարի 1878 —

ՆՊԱՏԱԿ. — Հայաստանի մէջ Ազգային կրթութեան նպաստել.

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԱՊՐԻԼ 45 Ի ՅԱՆՁՆԱԽՄԻՆ

ԱՌ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՆ 6 մայիսի 1879

130
7

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1879

12931

12931

Դպրոցասիրաց-Արեւելեան Ընկերութեան վերջին Ապրիլ 15 ի նստին մէջ Տնօրէն Խորհուրդն ներկայեց Ժողովոյ իւր եռամսեայ տեղեկագիրն, որով Խորհուրդն նոր վարժարանաց բացման եւ նոյն շրջանին մէջ գործածելի նոր վարկի մը առաջարկներն եւս կը բերէր :

Ընկերաց ոմանց կողմանէ յայտնուած կարծեաց վերայ , խնդիրն մանրամասն քննութեանց կարօտելով , Ժողովն հիւնգ անդամներէ բաղկացեալ Յանձնախումբ մ'ընտրեց եւ պատշտօն տուաւ նմա ուսումնասիրել խնդիրն՝ յանձնարարելով որ հարկ եղած տեղեկագիրն պատրաստէ եւ ներկայէ զայն վերսին Ժողովոյ հաւանութեան յառաջիկայ Մայիս 6ին գումարելի արտօնոյ կարգի նստին :

Յիշեալ Յանձնախումբն իւր ընդունած հրահանգին համաձայն ներկայեց իւր տեղեկագիրն Ժողովոյ Թ. նստին մէջ :

Ժողովն միաձայն հաւանութեամբ ընդունեց զայն ամբողջակի եւ հրատարակութիւնն որոշեց :

ԴԻԻԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՈՅ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԱՊՐԻԼ 15Ի ՅԱՆՉՆԱԽԱՐԻՆ

առ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՆ 6 ՄԱՅԻՍԻ, 1879.

Տեա՛րք ,

Վերջին Ապրիլ 15ին գումարուած Ընդհանուր Ժողովն Յանձնախումբս ընտրելով՝ պաշտօն յանձնեց նմա

1Ե. Որոշել Ընկերութեան Հայաստանի մէջ տարածելիք կրթութեան չափն ու աստիճանն, բանալիք դպրոցաց տեսակն եւ ուղղութիւնն, եւ Ընկերութեան գործունէութեան շրջանակն ,

2Դ. Յառաջիկայ խնամանոց շրջանին համար, այն է Ապրիլ 1 էն ցվերջ տարւոյս , Տնօրէն Խորհրդոյ տրուելիք վարկն սահմանել , եւ

3Դ. Սոյն խնդրոց կարգադրութեան համար Տնօրէն Խորհրդոյ եւ անդամոց կողմանէ ներկայացեալ ծրագրերն ու առաջարկութիւնքն քննութեան առնուլ :

Յանձնախումբս իսկոյն իւր պաշտօնին գործադրութեան սկսաւ եւ երեք նիստերու մէջ զբաղեցաւ սոյն խնդիրներով, իւր ձեռքն ունենալով միայն Տնօրէն Խորհրդոյ Տեղեկադիրն, որովհետեւ ուրիշ որ եւ է ծրագիր կամ առաջարկ չյղուեցաւ իւրեան : Բայց, իւր որոշումներն Ձեզ բերելէ յառաջ, օգտակար համարեց խառն նիստ մի կազմել Տնօրէն Խորհրդոյ հետ, որպէս զի, եթէ կարելի է, իւր եւ նորա մէջ համաձայնութիւն գոյանայ կանխաւ գէթ գլխաւոր կէտերու վերայ, որով եւ այսօրեայ նստին մէջ, որչափ հնար է, նուազ տեղի մնայ վիճաբանութեան եւ դիւրաւ լուծումն արուի խնդրոց : Ուստի ուրախ է որ իւր փափաքած համաձայնութիւնն դիւրաւ եւ ամբողջապէս ձեռք բերաւ, եւ այսօր կը ներկայացնէ Ձեզ իւր աշխատութեան արդիւնքն, յայտարարելով որ Ընկերութեան եւ Ազգին շահն միայն առաջնորդ ունեցած է իւր խորհրդոց եւ որոշմանց մէջ, եւ հրապարակաւ արդարութիւն ընելով Տնօրէն Խորհրդոյ ցուցած լուծամիտ ազգասիրութեան եւ հաշտապէք չափաւորութեան ոգւոյն :

Յանձնախումբս, Տեսարք, իւր առաջին խորհրդածութեանց առարկայ ըրաւ, որպէս կը տրամադրէր իւր պաշտօնն, Հայաստանի մէջ Ընկերութեանս ձեռք տարածելի կրթութեան չափն ու ստիճանն, մի ծրագիր գծել Ընկերութեան քաղաքակրթիչ գործոյն, որպէս զի գիտնայ ուղին ընդ որ պիտի ընթանայ : Յիշատի յայտնի է Ընկերութեան ասանձած պաշտօնն-լոյս ծառայել Հայրենեաց տգիտութեան աղջամղջին մէջ, գաղտնիք բանալ, բայց ինչ կերպով եւ ինչ կարգի վարժարաններ : Սկզբունքի իրեն-

գիր մ'է այս զոր պէտք էր լուծել, մի հիմն զոր պէտք էր դնել՝ բարձրացնելոյ համար ապա նորա վերայ մեր գործունէութեան չնքն : Նախ դիւրաւ ընդունեց այս սկզբունքն թէ մեր միջոցներու արդի սնրաւականութեան եւ վարժապետներու, մանաւանդ Պօլսէն ի դաւառս գնալ ուղղով վարժապետաց, թուոյն նուազութեան մէջ լուսագոյն է եւ իմաստութիւն սկսիլ լուսաւորութեան գործն կեդրոններէ, բազմաչայ եւ միջավայր քաղաքներէ կամ գիւղաքաղաքներէ եւ յետոյ լուսաւորել շրջակայներն կեդրոններու միջոցաւ եւ նոցա յառաջ բերած մտաւորական սերնդեան ձեռքով : Այս կերպով Ընկերութեան գործն կը լինի ի սկզբան վառարաններ կազմել յորոց ապա կրթութիւնն ճառագայթած եւ պիտի սփռի շուրջանակի. նախ հիւրանակն վարժողներ : Իրաւ է, Ընկերութեան գործն զառաջինն թերեւս կարի սահմանափակ լինի եւ չկարենայ շլացնել հաստատութեանց թուովն, բայց պիտի նմանի այն տուն-կերան զոր կը թողու հողագործն սերմնաւորիլ եւ յորոց հազարաւոր սերմեր կ'ընդունի որք սոսաւ ամբողջ դաշտեր պիտի ծածկեն իւրեանց արդեամբք : Այսպէս այլ, մէն մի կեդրոնական վարժարանէ ծնունդ պիտի առնուն քիչ ատենի մէջ միանգամայն բազմաթիւ գիւղական վարժարաններ որք պիտի տարածին նորա շուրջն եւ իբր կայծակունք հատեալք ի հնոցէ՝ կեդրոնէն հեռի պիտի տանին կեդրոնին կրակն ու լոյսն : Եւ յետոյ, մեր նպատակն շլացնել չէ, այլ օգտակար լինել Հայրենեաց եւ նպաստել նորա լուսաւորութեան ջանալով գործա-

ծել մեր միջոցներն այնքան իմաստուն ու արդիւնաւէտ կերպով որքան կարելի է :

Կեդրոններու միջոցաւ Հայ գիւղօրէից լուսաւորութեան գործոյն իբրեւ կարեւոր միջոց եւ գրեթէ անհրաժեշտ պայման ընդունեց Յանձնախումբս մանկավարժութեան սահմանեալ գիւղացի պատանիններու կրթութիւնն կեդրոնական վարժարանաց մէջ, եւ այս նպատակին համար 20 գիւղերովիկ տնտեսներու ծախք մի նշանակեց գէթ առ այժմ միայն Մոռլի վարժարանին համար, թէպէտ եւ այս թուէն դուրս ուրիշ գիւղացի տղայք այլ կրնան կրթուիլ կեդրոնի մէջ ծանօթներու տուններ պատասպարուելով զոր գտնել դժուար չէ, գիւղացիք առեւտրական յարաբերութեանց մէջ գտնուելով քաղաքացւոց հետ :

Դաւով կրթութեան չափոյն զոր պիտի տայ Դպրոցատիրաց — Արեւելեան Ընկերութիւնն, այս անշուշտ ոչ բարձրագոյն կարէ լինիլ եւ ոչ իսկ երկրորդական, եւ անբուն ու անտարժ անուամբ մի կոչած կը լինէինք նոյն իսկ կեդրոնական վարժարանաց մէջ տըրուելիք կրթութիւնն՝ թէ անուանէինք զայն երկրորդական կրթութիւն : Լիսէներու բրոյկամն գործադրել գաւառաց մէջ ինչ դժուարութիւն, անկարելութիւն իսկ առայժմ, մինչդեռ նոյն իսկ մայրաքաղաքիս մէջ այս անուան արժանի հազիւ մէկ երկու դպրոց կարեմք հաշուել : Ուստի Ընկերութեան տալիք կրթութիւնն նախակրթութիւն պիտի լինի, բաւին բովանդակ նշանակութեամբ, կրթութիւն մի որ իւր մէջ պիտի պարունակէ մարդէ Էսկիին եւ Հայոցն կարեւոր ծանօթութեանց բոլոր տարերքն, զուտ ազգային տարեր (այն է մայրենի լեզուին, ազգային

պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան) տալով առաւել ընդարձակութիւն եւ դուրս չհանելով ընտանի գիտութեանց նախածանօթութիւնքն, առանց որոց անհիմն է ամէն կրթութիւն եւ նախապաշարմանց գերի : Սակայն, այլ է այն նախակրթութիւն որ կը պատշաճի քաղաքացւոյն, այլ է այն որ կը բաւէ գիւղացւոյն. միայն եւ միւսոյն յարաբերութեանց չըջանալին նոյն չէ կենաց մէջ, տարբեր կացութեանց մէջ են, եւ հետեւաբար իւրեանց մտաւոր պիտոյք կը զանազանին : Ահա սորա համար ընդունեցինք երկու կերպ նախնական վարժարաններ, մին՝ Կեդրոնական որ կը պատասխանէ Եւրոպացւոց նախնական բարձրագոյն վարժարանին (école primaire supérieure), եւ միւսն Գիւղական որ աւելի տարրական նախակրթարան մի պիտի լինի, առաջինն Գիւղական չըջանով, եւ վերջինն՝ Գաւառաց :

Ահաւասիկ ուսմանց այն ընդհանուր ծրագիրքն զոր սոյն երկու կարգի վարժարանաց համար կը ներկայացնէ Ձեզ Յանձնախումբս :

ՆԵՐՈՐԾԱԿԱՆ ՎԱՐՎԱՐՈՒՄ

- Ա. Կրօնք եւ Բարոյագիտութիւն,
- Բ. Մայրենի լեզու, նախ՝ աշխարհիկ լեզու, ապա երկու տարի ուսումն գրաբարի,
- Գ. Թուաբանութիւն, հանրական լուծումն խնդրոց, Սկզբունք Համարակալութեան, Սկզբունք Երկրաչափութեան,
- Դ. Պատմութիւն Ազգային, ընդարձակ,
- Ե. Ընդհանուր Պատմութիւն համառօտ, Սկզբունք ընկերագիտութեան,
- Զ. Աշխարհագրութիւն հին եւ նոր Հայաստանի, Տաճկաստան,
- Է. Աշխարհագրութիւն ընդհանուր,
- Ը. Տարերք բնական գիտութեանց, երկրագործական գիտելիք,

- Թ. Առողջաբանական սկզբունք,
Ժ. Տաճկերէն,
ԺԱ. Ազգային եւ եկեղեցական երաժշտութիւն,
ԺԲ. Գծագրութիւն,
ԺԳ. Գեղագրութիւն,
ԺԴ. Մարմնամարզք:

ԳՆԻՂԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

- Ա. Կրօնք եւ բարոյագիտութիւն,
Բ. Մայրենի լեզու աշխարհիկ,
Գ. Ազգային պատմութիւն,
Դ. Թուարանութիւն (ամբողջ թիւեր, խառն թիւք, տասնորդականք, գործնական հաշիւք),
Ե. Աշխարհագրութիւն հին եւ նոր Հայաստանի, Տաճկաստան,
Զ. Ընդհանուր աշխարհագրութիւն համառօտ,
Է. Երկրագործական գիտելիք,
Ը. Դաս բնական առարկայից եւ երեւութից,
Թ. Գիր,
Ժ. Երգ ազգային եւ եկեղեցական:

Մանրամասն նախագծի յօրինումն մի առանձին Մասնաժողովոյ դարձ պէտք է լինի, որոյ կազմութեան առաջարկն պիտի ընեմք սպա :

Սոյն ցուցակաց մէջ կէտ մի կայ որ անշուշտ չպիտի վրիպի ժողովոյդ ուշադրութենէն եւ անտարակոյս տեղի պիտի տայ գիտադրութեանց. ահա սորա համար կ'ուզէ Յանձնախումբս բացատրել Ձեզ կանխաւ այն խորհուրդքն որք առաջնորդեցին զինքն ի սոյն որոշումն : Այս կէտն է, ինչպէս անշուշտ հասկցուած է արդէն, Գաղիարէն լեզուի ուսման բացակայութիւնն նոյն իսկ կեդրոնական վարժարանի ուսմանց ծրագրէն : Այս որոշումն, հարկ չէ ըսել, առանց երկար վիճարանութեանց չընդունեց Յանձնախումբս. երկու տարբեր կարծիքներ յառաջ

եկան, մին Գաղիարէն կամ որ եւ է մի եւրոպական լեզուի ուսման առաւելութիւնքն կը թուէր եւ գէթ կեդրոնական վարժարանաց մէջ տրուելիք կրթութեան անհրաժեշտ լրացուցիչն կը համարէր զայն ինկատի առնլով հայ մատենագրութեան աղքատութիւնն գիտական, գրական, պատմական, արուեստական եւ գրեւոր մասին. եւ միւսն նոյն իսկ սոյն աղքատութեան դարման գտնեայ ամէն նախակրթական վարժարաններէ եւրոպական որ եւ է լեզուի ուսման արտաքրումն կը դնէր. եւ Յանձնախումբս որպէս եւ յետոյ Տնօրէն Խորհրդոյ եւ Յանձնախումբիս խառն ժողովն այս վերջին կարծիքն ընդգրկեց՝ տեղի տալով ազգային եւ կենսական բարգրկեց՝ շահի մի նկատման տուլ եւ : Այս շահն ազգային գրականութեան շահն է, եւ գրականութիւնն ասելով կ'իմանամք ազգերու բարոյական զօրութիւնն, ազգային մարմնոյ ջիւղն, ազգային կեանքի եւ շարժման հզօրագոյն զսպանակն : Գրականութիւնն ժողովրդոց իմացականութիւնն ու սիրտն է. այնու կը խորհին եւ այնու կ'զգան. եւ այս ազգային գրականութիւնն, որ միայն կարէ բացատրել ժողովրդեան մի յատուկ գաղափարներն ու զգացումներն, նորա լիզներն, ձգտումներն, պէտքերն, յոյսերն, եւ համապատասխանել նոցա, եւ որ միայն կարէ խօսիլ ժողովրդեան հետ նորա հասկացած լեզուն, զի օտար լեզուաց ծանօթութիւնն ամէն ժողովրդոց մէջ միշտ մասնաւորաց առանձնաշնորհութիւնն եղած է : Արդ պէտք է, Տեսարք, գիտել սա իրողութիւնն թէ Գաղիարէնի ուսումն սպաննած է սա մեզ հայ լեզուն եւ հայ մատենագրութիւնն : Նախ

չեմք ուղած Գաղիարէնն միայն իբր երկրորդական
 ուսմանց մասն ընդունիլ եւ դրած եմք զայն մեր
 ամէն վարժարանաց մէջ որք մեծաւ մասամբ հեռի
 են երկրորդական լինելէ. այս կերպով նախնական
 ուսմանց նախնականք տարիներու մէջ այս օտար լեզ-
 ուին դժուարին ուսումն վնասած է նախակրթու-
 թեան, եւ դպրոցի գրասեղանաց վերայ երկար
 տարիներ մնալոյ միջոց չունեցողն ելած է վարժա-
 րանէն առանց որ եւ է ամբողջ ու ամբողջ հմու-
 թեան, եւ քիչ ատենէն ամէն ինչ կորուսած, իւր
 ստացած քիչ մի Հայերէնն այլ Գաղիարէնն այլ զի
 ոչ մին կրցած է ստանալ այնպիսի չափով որ կա-
 րելի լինի պահել ու զարգացնել զայն. զի գոհ
 չեղանք որ միայն գէթ իւր մայրենի լեզուին տարե-
 քնն ընդունի եւ ուսնի խօսել ու գրել զայն բաւա-
 կան ճշգրտութեամբ, զի անդատին գրեթէ մայրենի
 լեզուի այբուբենի հետ կցեցինք Գաղիարէնն, ոչ մին
 տունք տղուն եւ ոչ միւսն, ուղեցինք որ երկուքն
 այլ ստանայ. չունեցաւ եւ ոչ մին : Այսպիսի է մեր
 վարժարաններէն մեկնող սերնդեան մեծ աղոյն մասն
 Մեր գաւառական վարժարանաց մէջ տղան բաւա-
 կան ժամանակ պիտի ունենայ գաղիարէն լեզուի
 ծանօթութիւնն, որ օտարազոյն է նա քան մայրա-
 քաղաքի տղուն, ստանալոյ հիմնապէս. — չկարծեմք,
 զի սորա համար 6 տարւոյ չըման մի անբաւական
 է, եւ այս միջոցին մէջ աշակերտէն այն լեզուին
 տրուելիք տաժանելի աշխատութիւնն պիտի վնաս
 մայրենի լեզուին եւ կրթութեան այլ ճիւղերուն
 ուսման. թանկագին ժամանակ մի պիտի վատնուի
 յանօգուտս եւ պիտի ծառայէ միայն թերուս հայա-

գէտներ ու թերուս գաղիագէտներ յառաջ բերելոյ,
 որք՝ դժբաղդութիւնն հոս է որ՝ եթէ յետոյ ուզեն
 մի ճիւղ զարգացնել, այն այլ միայն Գաղիարէնն
 պիտի լինի, զի միշտ մայրենի լեզուն գլխաւ կը
 կարծէ մարդ եւ աւելի կը յարի նորին, օտարին,
 Բայց նոյն իսկ այն սերնդեան վերայ խօսելով
 որ երկու լեզուաց հմուտութեամբ կը մեկնի վար-
 ժարանէն, քննեմք թէ ինչ կը լինի սորա ար-
 դիւնքն : Գաղիագէտ երկտասարդն միշտ գաղիա-
 րէն կ'ուզէ կարգաւ. Հայերէնն տաղտուկ է նա. եւ
 յետոյ, Աստուած իմ, ի՞նչ աղքատ լեզու եւ ի՞նչ աղ-
 քատաղոյն մատենագրութիւն. բառերն կը պակսին,
 (զի կը մոռնայ Հայերէնն քանի որ կ'ուսնի Գաղիա-
 րէնն), եւ ի՞նչ պիտ' տսէ մի հայ մատենագիր զոր
 տաժ չլինի եւրոպացին դարերով յառաջ : Գաղիա-
 գէտ երկտասարդին այս արհամարհանքն կը տարածի
 ամէն բանի վերայ, լրագրութեան, թարգմանու-
 թեան, հեղինակութեան, արձակի եւ ստանձնորի
 վերայ. քաղաքականութեան առօրեայ յեղաշրջմանց
 կ'ուզէ եւրոպական թերթերէ տեղեկանալ. հայ
 թարգմանութեանց բնագրերն է կարդացեր, հայ
 հեղինակը յաւիտենական աշակերտներն են եւրո-
 պացոց. երբ մարդ կամարդինն, Հիւսիսն ու Միւսէն
 կարդացեր է իւրեանց լեզուին մէջ, այլ ինչպիսի կա-
 րէ հաւելի Ալիստաներու, Նալլանդեաններու, Պէ-
 շիկիթաշեաններու, Դուրեաններու, Թշուաշերէն, Թա-
 ճուաշէն, Զրեայէն, Բաբելոն Գաղիարէնն յետոյ կարդալ
 Սե- Էմին Բարբէ, Ծահլէնն է Սեպի, Թարա Լեւոնի՝ նման
 է մի պալատէ դուրս ելնելով հիւզի մի մէջ եր-
 թալ բնակելոյ. Արփայն զօհանն էն անցնել յԱրշակ Բ.

ինչ գահավիժում . . . Եւ ահա այսպէս հայ
լրագրութիւնն կը մնայ աղքատ ու դժուած, հայ մա-
մուլն չճշնչէ՝ կը ժանգոտի, հայ հեղինակն իւր ծա-
խուց վերայ կը ցաւի, հայ գրավաճառն, սալուշ, կը
համիէ անցորդներն յորոց ոչ մին կը մօտի իւր ա-
պակիներուն՝ բայց միայն թէ հրապուրուի մի գա-
ղխարէն գրքի շտղաքորթիչ ճակատէ։ հայ թատրն կը
լռէ կամ կը խորթանայ օտարախօս, հայ վիպասա-
նութիւնն մի գաճաճ կը մնայ եւ հայ հանճարն կը
թօշնի անանունդ։ Այս չէ՞, Տեարք, հայ ընթերցո-
ղութեան եւ հայ գրականութեան այսօրեայ վիճակն։
Ի՞նչ է պատճառն. — Գաղիարէնին անչափ ու ան-
հանճար ուսուցումն . զուտ ազգային ցախալիբու-
քեան մի անգոյոյրիւնն. մի այնպիսի սերնդեան
պէտք ունիմք որ կրթուած լինի լոկ հայ լեզուով,
որ իւր անհատական զարգացման պէտքն ստիպուած
լինի հայ գրականութեամբ ընուլ. այն ատեն հայե-
րէն գրքերու ընթերցման սէրն զօրանալով ու ծաւա-
լելով՝ ճարակ պիտի մատակարարէ ազգային գրակա-
նութեան, թախ պիտի առնու հայ հանճարն, լեզուն
պիտի զարգանայ եւ ազգային մատենագրութեան
գանձն պիտի հարստանայ։ Կը վախճամք թէ մեր
նախակրթարաններէն ելնող սերունդն անտեղեակ
պիտի լինի եւրոպական քաղաքակրթութեան ոգւոյն,
մեծ հեղինակաց գաղափարներուն եւ զո՞րկ կը
մնայ գիտութեանց եւ դպրութեանց մէջ զարգաց-
ման միջոցներէ։ — անտեղի է այդ երկիւղ վասն զի
արդէն հայ մատենագրութիւնն իւր մէջ ունի զար-
գացման տարերքն ըստ բաւականին, թարգմանու-
թեամբք իւրացուցած է արեւմտեան մատենագրու-

թեան մի նշանաւոր մասն եւ տողորուած է եւրո-
պական ոգւով։ Ինչ որ կը պակտի իւրեան՝ այն
այլ զուտ հայ՝ ազգային տարրն է. այժմեան հայ
լեզուով գտնուած գրքերն բաւական են ամեն մարդ-
կային ծանօթութեանց սկզբունքներն մատակարար-
ել։ Լոկ ազգային լեզուն ճանչցող մատենագրեր
ունիմք — գիտէք ամենքդ — որք գաղափարներու
ազատութեամբ, ընդարձակութեամբ ու բարձրու-
թեամբ շատ վար կը թողուն մեր բազում եւրո-
պական լեզուներ թուրքալարար խօսող ու զը-
րող ուսումնականներէն շատերն։ Իսկ եւրոպական
մատենագրութեան հարստութեանց ի մեզ ներ-
մուծումն աւելի եւս կը զիրանայ եւ կ'երազի, երբ
ունենամք մի սերունդ ծարաւի ուսման որ օտարին
նեկտարն հայկական բաժակէ միայն կարենայ ըմ-
պել։ զի գաղիագէտներ, անգղիագէտներ, գերմա-
նագէտներ, եւ. չպիտի պակտին մեր մէջ եւ պիտի ու-
նենամք թարգմանիչներու աւելի մեծ եւ աւելի
ճարտար դաս մի։ Այն ատեն միայն կ'րեմք ասել
թէ գիտութիւնք կը զարգանան Հայոցն մէջ, երբ
հայ մանուկն կարի իւր լեզուին մէջ ուսանիլ զայնս
առանց «փեղ»-ելայ ստրկաբար օտարին բարբառն փոխ
առնուլ. պէտք չէ՝ որ նախակրթութիւնն պէտք ու-
նենայ օտար լեզուի, մի ցաւալի մտաւոր չքաւորու-
թեան ու ստրկութեան նշան կը լինէր այս, եւ պա-
տիւ չբերեր մի այնպիսի ազգի որ 14 դարէ ի վեր
գիր ունի։ Եթէ կեդրոնական վարժարանի մէջ
Յանձնախումբաւ ընդունեց տաճկերէն լեզուի տար-
րական ուսումն, այն այլ նորա համար է որ երկրին
լեզուն է եւ մեր իշխանութեան հետ այժմեայ տ-

մենորեայ յարարերութեանց մէջ անհրաժեշտ: Յանձնախումբս կը փափաքէր որ այս խօսքերն, որոց երեւորութիւնն, զխտեմք, միայն նոցա նիւթ եղող խնդրոյն կարեւորութեամբն կարէ արդարանալ, այս չքրջապատէն դուրս ելնէին եւ գրաւէին այն ամենուն ուշադրութիւնն որք ազգին մէջ կրթութեան բարիքըն տարածելոյ պաշտօնն ստանձնած են:

Յանձնախումբս, այս հիմնական կէտերու մասին, իւր կարծիքն կազմելէ յետոյ զբաղեցաւ նոր հաստատութեանց խնդրով: Տնօրէն Խորհրդոյ Տեղեկագիրն կ'առաջարկէր Մշտ վարժարանն բարձրացընել եւ երկու տարրական վարժարաններ հիմնել տարւոյս վերջին եռամսէին սկիզբն, մին ի Բաղէշ եւ միւսն ի Կոր, եւ այս ձեռնարկութեանց համար 400 ոսկւոյ վարկ մի կը խնդրէր մինչ ցվերջ տարւոյս, վարկ ուր կը մտնէր կեդրոնական եւ ինչ ինչ զանազան ծախքերու համար 165 ոսկւոյ գումար մի: Յանձնախումբս, քննութեան առնելով Ընկերութեան սոյն տարւոյ գանձային վիճակն եւ յառաջիկայ տարւոյ հաւանական նիւթական կացութիւնն, առանց բացառիկ պատահական մեծ նոյստ մի հաշուելոյ, ուզեց նախ գիտնալ ի՞նչ սոյն տարւոյ մէջ որքան վարկով վճելիք ձեռնարկութեանց տեւականութիւնըն կարէր ասպնջովեալ նկատուիլ գէթ մինչեւ յառաջիկայ տարւոյ վերջն: Իւր հաշիւներն վստահ ըրին զինքն թէ սոյն տարւոյ մէջ 400 ոսկւոյ վարկ մի երբեք չվտանգեր նոր հաստատութեանց յառաջիկայ տարւոյ մէջ շարունակութիւնն, նոյն իսկ նոցա ստանալիք զարգացումէն առթելի ծախուց ա-

ւաւելութիւնն ի նկատի առնելով: Ասել է որ Տնօրէն Խորհրդոյ խնդրած վարկն, որ գրեթէ 400 ոսկի է, տարապայման չէր, բայց զայն գործածելոյ եղանակն պիտի փոխուէր Յանձնաժողովոյս դրած սկզբանց հետեւութեամբ: Ըստ այս սկզբանց, Յանձնախումբս միայն կեդրոնական վարժարանաց հաստատութիւնն կարէր ընդունիլ կեդրոն տեղերու մէջ: Մուշ եւ Բաղէշ յարմար էին այս նպատակին ծառայելոյ, բայց Կոր Վերայ տարակուսեցաւ. ուստի ընդունեցաւ որ ընկերութիւնն Մուշի եւ Բաղէշի մէջ կեդրոնական վարժարաններ ունենայ, եւ մի ուրիշ երրորդ կեդրոնի հաստատութիւնն ու տեղին յանձնուի որտեղ Տնօրէն Խորհրդոյ: Յայտնի է, սակայն, որ այս երեք կեդրոնական վարժարաններն առ այժմ չկարեն մի եւ նոյն բարձրութիւնն, կարգերու մի եւ նոյն թիւն եւ հետեւաբար մի եւ նոյն տարեկան ծախքն ունենալ. Մշտ վարժարանն արդէն մի տարեկան շրջան ըրած է, եւ հաստատելի նոր վարժարանաց բացումն հապիւ մինչ Սեպտեմբերի սկիզբն տեղի կարէ ունենալ. ուստի հարկաւ այս վերջինք գոնէ մինչեւ յառաջիկայ 1880 տարւոյ վերջն սկզբնական վիճակի մէջ կը լինին եւ քան զՄշտ վարժարանն նուազագոյն ծախուց պատճառ. տղա թէ ոչ, Յանձնախումբս չպիտի համարձակէր երեք կեդրոնական վարժարանաց հաստատութիւնն առաջարկել: Սոյն վարժարանաց՝ մինչեւ ներկայ տարւոյ վախճանն պիտանէն հետեւեալ կերպով կազմեց Յանձնաժողովս.

ՄՇՈՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Տնօրէն	
Ա. Դասաւոր	{ ի 1 Յունիսէ -7 ամսական 13 Ոսկիէն 0. Ո. 91
Բ. »	
Գ. »	
Տնեսն	սկսեալ ի 1 Յունիսէ-7 ամսական $\frac{1}{4}$ Ոսկիէն $4 \frac{3}{4}$
20 զիշերօթիկ աշակերտաց ծախք	ի 1 Հոկտ.է 3 ամս. 10 » 30
Թուղթ, զրիչ, եւն.	5
Դպրոցական գրեան	10
Կահ կարասի	10
Դասասուի փամբու ծախք	8
Մայիս ամսոյ ծախք, ըստ հին բրոկրամի	$4 \frac{1}{4}$
	160

ԲԱՂԻՇՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Ա. Դասաւոր	{ ի 1 Սեպտ.է-4 ամսական 5 Ոսկիէն 20
Բ. »	
Տնեսն	
Դպրոցական, գրեան, Թուղթ, եւն.	10
Կահ կարասիք	10
Դասասուի փամբու ծախք	10
	51
Գ. ՎԱՐԺԱՐԱՆ ին բառամսայ շրջանի ծախքն (բացման պարագային մէջ) նոյն ընդ Բաղիշու դպրոցին (1)	51
	262

Սոյն հաշւոյն վերոյ յաւելլով հետեւեալ
կեդրոնական եւ այլ ծախքերն

Կեդրոնական ծախք, 9 ամսական համար,	45
Մշտ Ընթերցարանի հաստատութեան ծախք	15
Մանան Աշխատհագրութեան (2)	15
Դասական գրեմոյ սպագրութեան յատկանալի	50
Ընդ ամենն	0. Ո. 385

(1) Ժողովն ընդունած է երրորդ վարժարանի մը հաստատութիւնն
և արդէն Տնօրէն խորհուրդն ձեռնարկութեանն սկսած է:

(2) Ընկերութիւնս որոշած է 15 Ոսկւոյ արժողութեամբ Աշխար-
հագրութեան գրեանք նուիրել Հայաստանի դպրոցաց:

Կ'ունենամք ցվերջ 1879 տարւոյ ծախսելի հաւա-
նական գումար մի 585 Ոսկի, ուսկից բառնալով նա-
խորդ վարկէն մնացորդ 48 ոսկին՝ կը գտնեմք 537
Ոսկի որ Տնօրէն Խորհրդոյ համար մեր առաջարկած
վարկն է:

Զանազան ծախուց մէջ նշանակեալ Մշտ Ընթեր-
ցարանի հաստատութեան եւ դասական մատենից
տպագրութեան յատկանալիք գումարներն չկարէինք
մերժել: Ընթերցարանն եւ դասագիրք մեր նպատա-
կին օտար չեն. ընթերցարանն մի խիստ օգտակար
հաստատութիւն է հասարակութեան համար եւ իբր
դպրոց մի հասուն մարդոց. Հայաստանի մէջ ընթեր-
ցարկութեան տարածման նպատակով ժողովրդեան
աւելի դիւրաւ զգալի կ'առնեմք կրթութեան պէտքն,
եւ դպրոցներու գործոյն նկատմամբ նորա եռանդն
ու աշխատասիրութիւնն կը գրգռեմք, որով եւ մեր
ջանից աջակիցներ կ'ունենամք տեղացի ժողովրդեան
մէջ որ պիտի գան դիւրացնել մեր գործն: Ոչ ինչ
ընդհատ կարեւոր է դասական մատենից տպագրու-
թիւնն. մանաւանդ, լաւ մանկավարժներու պակա-
սութեան մէջ, գիրքն մի առաջնորդ է եւ ուսուցիչ
դաստատօին. դասագրքերն ուսուցման անհրաժեշտ
գործիներն են. բայց ընտիր, գիւրուսոյց, բանաւոր
ու բնական մեթոտով եւ մեր մանուկներու պիտոյից
յարմար եղանակաւ խմբագրեալ դասագրոց թիւն
չառցները պէտք ունինք եւ առ այս չկարեմք չափա-
զանց փոյթ ունենալ: Միայն Տնօրէն Խորհրդոյ կողմ
մէն խնդրուած 65 Ոսկին 50 ի իջուցինք սոյն տար-
ւոյն համար. բայց Յանձնախմբիս կարծիքն այն է որ
այս վարկն մի «Ուսումնական Մասնախորհրդոյ» տրա-

մադրութեան տակ դրուի, որոյ կադմութիւնն կ'առաջարկէ Ձեզ իբրեւ կարեւոր օժանդակ Տնօրէն Խորհրդոյ սոյն օրինակ խնդիրներու կարգադրութեան մասին: Այսպիսի Մասնախորհրդոյ մի գոյութիւնն անհրաժեշտ է ըստ մեզ դաստիարակութեան եւ դպրոցներու գործով զբաղող Ընկերութեան մի համար. յղելի դասատուներն քննել որոշել, ուսմանց ծրագրեր եւ դպրոցաց բարեկարգութեան եւ ուղղութեան հրահանգներ խմբագրել, վարժարանաց տեսուչներուն կողմէն զրկուած ծրագրերն քննել ու վաւերացնել, վարժարանաց ուսումնական ու բարոյական ընթացքին նկատմամբ տեղեկագրեր ստանալ եւ հարկ եղած դիտողութիւնքն ընել, կարեւոր դասագրոց խմբագրութեան համար յատակադէտք հրատարակել եւ առաջարկել եւ այլն, բաւական գործեր են որոյէս գի ինքեանք միայն կարենան գրողեցնել մի առանձին խորհուրդ: Այս մասին Տնօրէն Խորհրդոյ ձեռնհասութիւնն չեմք ուզեր կոտկածի տակ ձգել, բայց Տնօրէն Խորհուրդն իւր զբաղումներն ու հոգերն ունի որոց մէջ այս խնդրոց արժան ուշադրութիւնն նուիրելոյ ժամանակն կը պակսի ինքեան:

Կը մնայ ներկայացնել Ձեզ ձեռնարկելի հաստատութիւններով, Ընկերութեան յառաջիկայ 1880 տարին աւանդելիք ծախուց հաւանական հաշիւն, որոյ մէջ պիտի տեսնուի ակներեւ որ Ընկերութիւնն կարող է, ցվերջ յառաջիկայ տարւոյն, կանգուն պահել իւր նոր հաստատութիւններն եւ նոյն իսկ տալ նոցա աստիճանական զարգացումն առանց դժուարութեան:

ՄՇՈՅ ՎԱՐՃԱՐԱՆ

Տնօրէն	}	12	ամսական.	13	Ոսկիէն	156	0.	Ո.
Ա. Դասասու								
Բ.								
Գ.								
Տնես				1/4		3		
20 զիշեթիկ սանուց ծախք				10		120		
Գիրք, թուղթ, գրիչ, եւն.						15	294	

ԲԱՂԻՇՈՒ ՎԱՐՃԱՐԱՆ

Ա. Դասասու	}	12	ամսական.	5	Ոսկիէն	60		
Բ.								
Գ.		4	» (Սեպտ.)	1		4		
Տնես		12	»	1/4		3		
Թուղթ, գրիչ, գիրք եւն.						5	72	

Գ. ՎԱՐՃԱՐԱՆ ին համար (բացման պահապան մէջ) նոյն գումար

72

32

Ընդ ամենն 0. Ո. 470

Եւ այս գումարն չափազանց չէ երբ դիտեմք որ յառաջիկայ տարին՝ միայն ներկայ տարիէն պիտի ծառանդէ չուրջ 550 Ոսկուց ծախսելի գումար մի. մահաւանդ թէ յառաջիկայ տարւոյն մէջ Ընկերութիւնն նոր հիմնարկութիւններ ընելոյ իսկ միջոց եւ դիւրութիւն պիտի ունենայ:

Ահաւասիկ, Տեաք, Ձեր Յանձնախմբին աշխատութեանց եզրակացութիւնքն. իւր գործն կը յանձնէ Ձեր դատողութեան եւ վճռոյն, մատուցանելով

Ձեզ իւր շնորհակալութիւնքն այն համարման
վստահութեան ցոյցին համար զոր Ձեր քուէ
ըրեք զայն կազմող անդամոց :

ԱՆԴԱՄԲ ՅԱՆՁՆԱԽՄԲԻՆ

Ասեմադպիր և Տեղեկաբեր Ասեմապետ

Ռ.Յ.ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐՇԱԿՈՒ

Ս.ՔՂԼԵԱՆ Յ.Ն.ՊՕՅԱՃԵԱՆ Մ.ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ

Կ. Պօլիս, 6 Մայիս 1879.

